

Το γλωσσικό ιδίωμα των Ριμένων (Αρβανιτόβλαχων/Καραγκούνηδων) της Ακαρνανίας

Δρ. Αντώνιος Βασιλείου
Εκπαιδευτικός ΠΕ 70, Ιστορικός
Διευθυντής Σχολικής Μονάδας Π.Ε.
antvasiliou@yahoo.gr

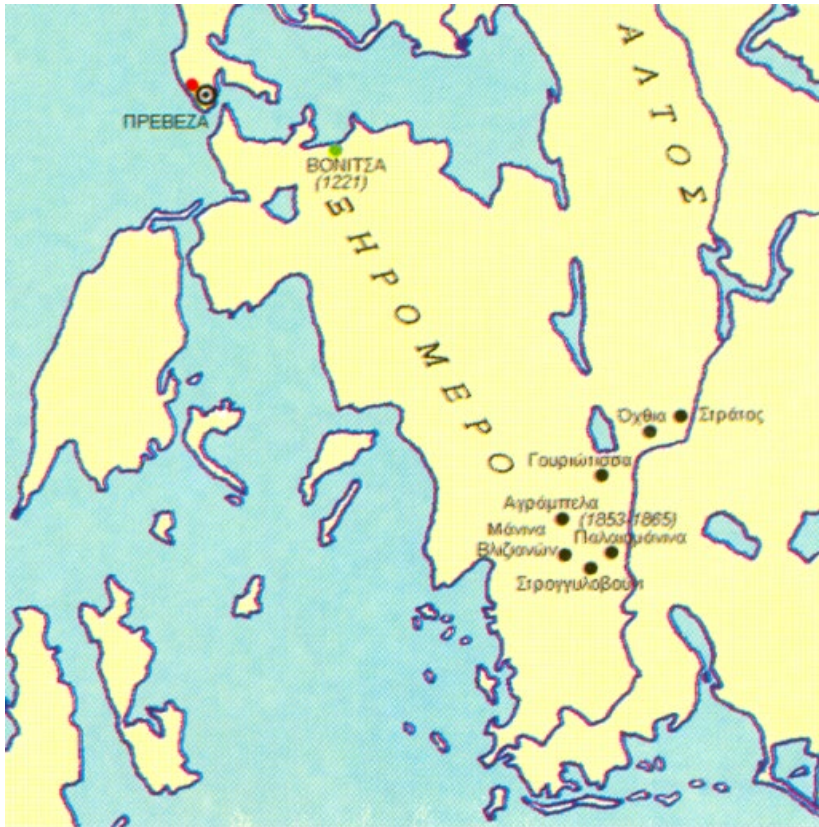
Abstract

The absence of writing in a language and the consequent lack of its regulation and normalization (grammars, dictionaries, teaching, etc.) are some of the most important factors which on the one hand bring about extremely great variation within that language (dialects, idioms) and on the other hand -over time- they result in the disappearance of the language itself. In this text an attempt is made to record the most basic elements of the grammar of the Vlach (Karagunic) linguistic idiom of Akarnania, which shows many and important differences in several grammatical areas (phonology, morphology, vocabulary, etc.) from all the others Vlach idioms. The specific idiom is also of particular research interest, since it is spoken by a language group that has been living for centuries - isolated from all other Vlach-speaking groups- at the southernmost point of spread of the Vlach language in Greece today and of course in the wider Balkan area, in Akarnania. The villages of this area inhabited by Vlach speakers are Stratos (formerly Sorovigli), Ochthia, Gouriotissa (formerly Galitsa) -Local Communities of the Municipality of Agrinio- Paleomanina, Agrabelo/Agrabela, Strongylovouni (formerly Kalendzi) and settlement of Manina Vlizianon - Local Communities of the Municipality of Xiromero. At some point in its history this group was even trilingual, with its speakers simultaneously speaking Vlach, Greek and Albanian/Arvanitic, with all that this implies for the idiom under consideration. All the above elements, therefore, formally and essentially make this idiom a separate dialect of the Vlach language, which needs a special research approach.

Keywords: Vlach/Aromanian language, Akarnania.

Η απουσία γραφής σε μια γλώσσα και η επακόλουθη έλλειψη ρυθμικής και κανονικοποίησής της (γραμματικές, λεξικά, διδασκαλία κ.λπ.) είναι κάποιιοι από τους σημαντικότερους παράγοντες οι οποίοι από τη μια επιφέρουν εξαιρετικά μεγάλη διαφοροποίηση στο εσωτερικό της γλώσσας αυτής (διάλεκτοι, ιδιώματα) κι από την άλλη -σε βάθος χρόνου- έχουν ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση της ίδιας της γλώσσας. Στην εργασία αυτή γίνεται μια προσπάθεια για την καταγραφή των βασικότερων διαφορών του Αρβανιτοβλάχικου (Καραγκούνικου) γλωσσικού ιδιώματος της Ακαρνανίας σε σχέση με όλα τα άλλα Βλάχικα ιδιώματα. Το συγκεκριμένο ιδίωμα, όπως θα δούμε, εμφανίζει πολλές και σημαντικές διαφορές σε αρκετούς γραμματικούς τομείς (φωνολογία, μορφολογία, λεξιλόγιο κ.λπ.) από τα υπόλοιπα ιδιώματα. Παρουσιάζει, μάλιστα, ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, μιας και ομιλείται από μια γλωσσική ομάδα που κατοικεί εδώ και αιώνες -απομονωμένη από όλες τις άλλες Βλαχόφωνες ομάδες- στο νοτιότερο σημείο εξάπλωσης της Βλαχικής γλώσσας στην Ελλάδα σήμερα και φυσικά στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, στην Ακαρνανία.

Τα χωριά της περιοχής της Ακαρνανίας στα οποία κατοικούν Βλαχόφωνοι είναι η Στράτος (πρώην Σωροβίγλι), τα Όχθια, η Γουριώτισσα (πρώην Γαλιτσά) -Τοπικές Κοινότητες του Δήμου Αγρινίου- η Παλαιομάνινα, το Αγράμπελο/τα Αγράμπελα, το Στρογγυλοβούνι (πρώην Καλέντζι) και ο οικισμός Μάνινα Βλιζιανών -Τοπικές Κοινότητες του Δήμου Ξηρομέρου. Σύμφωνα με την απογραφή του 2021 κατοικούσαν στα χωριά αυτά 2.551 άτομα. Σε κάποια φάση της ιστορίας της η ομάδα αυτή υπήρξε ακόμη και τρίγλωσση, με τους ομιλητές της (κυρίως οι άνδρες) να μιλούν συγχρόνως Βλάχικα, Ελληνικά και Αλβανικά/Αρβανίτικα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για το υπό εξέταση ιδίωμα. Όλα τα παραπάνω στοιχεία, επομένως, καθιστούν τυπικά και ουσιαστικά το ιδίωμα αυτό ξεχωριστή διάλεκτο της Βλαχικής γλώσσας, το οποίο χρήζει ιδιαίτερης ερευνητικής προσέγγισης



Εικόνα 1. Χάρτης της Ακαρνανίας όπου φαίνονται τα Βλαχοχώρια της περιοχής (Κουκούδης, 2000, τόμος Β': 65)

Το Βλάχικο ιδίωμα της Ακαρνανίας και οι διαφορές του με τα υπόλοιπα Βλάχικα γλωσσικά ιδιώματα

Σύμφωνα με τους ειδικούς ερευνητές, οι ομιλητές της Βλαχικής γλώσσας διαιρούνται βασικά σε δύο μεγάλες διαλεκτικές ομάδες: τη βόρεια και τη νότια (Κατσάνη, 1977: 24-25· Μπουσμπούκη, 1982: 28· Ντίνας, 1986: 2· Κατσάνης, 1990: 26.) Το ιδίωμα της καθεμιάς από αυτές τις ομάδες περιλαμβάνει κάποια διακριτικά γνωρίσματα που το διαφοροποιούν από το ιδίωμα της άλλης και συντελούν έτσι στη δημιουργία των ισόγλωσσων της συγκεκριμένης γλώσσας (Capidan, 1932: 194).

Η Ρουμάνα γλωσσολόγος Caragiu-Marioțeanu (1968: 264) διαιρεί, επίσης, τα Βλάχικα ιδιώματα σε δύο τύπους: Στον τύπο A (Αρωμουνική), που ουσιαστικά συμπίπτει με τα νότια ιδιώματα, και στον τύπο F (Φρασαριώτικη), ο οποίος συμπεριλαμβάνει τα βόρεια ιδιώματα. Τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα, σύμφωνα με την ίδια, τα οποία διαφοροποιούν τους δύο παραπάνω τύπους είναι: α) η απουσία από τα ιδιώματα του τύπου F του φωνήματος /ɲ/, που υπάρχει στα ιδιώματα του τύπου A τα οποία εμφανίζουν πλήρη την κεντρική σειρά των φωνηέντων, β) η απουσία κώφωσης στα ιδιώματα του τύπου F στα οποία υπάρχει ταυτότητα του τονισμένου και του άτονου φωνηεντικού συστήματος, ενώ τα ιδιώματα τύπου A διαφοροποιούν το φωνηεντικό τρίγωνο σε θέση άτονη και τονισμένη και γ) η εμφάνιση στα ιδιώματα τύπου F τελικής συλλαβής σε -u (ασυλλαβικής) τόσο μετά από απλά σύμφωνα όσο και μετά από δίψηφο συμφωνικό σύμπλεγμα. Αντίθετα, στα ιδιώματα τύπου A η τελική συλλαβή -u μετά από δίψηφο συμφωνικό σύμπλεγμα είναι συλλαβική, π.χ. albu/álbu (= άσπρος, λευκός), aspargu/asparǵu (= χαλάω, καταστρέφω, διακορεύω) κ.λπ.

Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε πως, λόγω του ότι η γλωσσική ομάδα των Βλάχων αποτελούνταν από μετακινούμενες μικρότερες ομάδες, οι οποίες κάθε φορά έρχονταν σε επαφή με διαφορετικούς λαούς και γλώσσες (Ελληνες, Σλάβους, Αλβανούς κ.λπ.) αλλά και μεταξύ τους, είναι πρακτικά αδύνατον μια απόλυτη διάκριση μεταξύ των διαλέκτων που την απαρτίζουν. Εξάλλου, η ζωντανή γλωσσική πραγματικότητα, ιδιαίτερα της Βλαχικής γλωσσικής ομάδας, χαρακτηρίζεται από πλήθος παραλλαγών, μεταβατικών τύπων και μικτών διαλέκτων (Kahl, 2009: 269-270) εξαιτίας των παραπάνω λόγων αλλά και της απομόνωσης κάποιων από αυτές. Δεν υπάρχουν, δηλαδή, απόλυτα «στεγανά» μεταξύ των ιδιωμάτων των διάφορων διαλεκτικών ομάδων. Αυτό φαίνεται, επίσης, πολύ καθαρά και στη Βλαχική γλωσσική ομάδα της Ακαρνανίας, η οποία αν και ανήκει στη βόρεια διαλεκτική ομάδα έχει πολλά χαρακτηριστικά και από τα νότια ιδιώματα καθώς και πολλές διαφορές από τα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα.

Το Βλάχικο γλωσσικό ιδίωμα της Ακαρνανίας ανήκει -όπως ήδη αναφέρθηκε- στα βόρεια ιδιώματα, αν και οι ομιλητές του κατοικούν

στον νότο και μάλιστα αποτελούν σήμερα το νοτιότερο σημείο εξάπλωσης της Βλαχικής γλώσσας στα Βαλκάνια. Αυτό εξηγείται φυσικά από το γεγονός ότι η συγκεκριμένη γλωσσική ομάδα εγκαταστάθηκε μόνιμα στην περιοχή της Ακαρνανίας μόλις στα μέσα περίπου του 19ου, ενώ μέχρι τότε πηγαινοερχόταν μεταξύ τής παραπάνω περιοχής και της «κοιτίδας» της, δηλαδή τις περιοχές της Ηπείρου κι ενός μέρους της Δυτικής Μακεδονίας.

Από την έρευνά μας αλλά και από την προσωπική μας εμπειρία ως ομιλητές του συγκεκριμένου ιδιώματος διαπιστώσαμε την ύπαρξη αρκετών διαφορών στο ιδίωμα αυτό, τόσο αναφορικά με τα νότια ιδιώματα (όπως είναι φυσικό) όσο και σε σχέση με τα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα με τα οποία ανήκει στην ίδια γλωσσική ομάδα (τη βόρεια). Το ιδίωμα της Ακαρνανίας, λοιπόν, εμφανίζει τις εξής φωνητικές, μορφολογικές και λεξιλογικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα υπόλοιπα ιδιώματα της βόρειας αλλά και της νότιας διαλεκτικής ομάδας:

1. Παρατηρείται τροπή του τελικού /e/ σε [i] σε πολύ μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι στα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα, στα οποία συνήθως διατηρείται το /e/, ιδιαίτερα όταν το /e/ είναι μετατονικό, π.χ. η λέξη αδερφός απαντάται στα νότια ιδιώματα ως *fráti*, ενώ στα βόρεια ως *fráte*. Αντίθετα, στο ιδίωμα της Ακαρνανίας απαντώνται και οι δύο τύποι *fráte/fráti* κ.λπ. Ως ερμηνεία του φαινομένου αυτού, κατά τη γνώμη μας, αποτελεί το γεγονός της επαφής του Καραγκούνικου (Βλάχικου) ιδιώματος με το ελληνικό βορειοδυτικό ιδίωμα της Ακαρνανίας, στο οποίο παρατηρείται πολύ έντονα το συγκεκριμένο φωνολογικό φαινόμενο (φυσικά όσον αφορά την ελληνική γλώσσα). Επίσης, σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα της Βλαχικής γλώσσας παρατηρείται και το φαινόμενο της σίγησης (συγκοπής ή αποκοπής) των άτονων φωνηέντων.

2. Άλλο φωνολογικό φαινόμενο που παρατηρείται σε μεγαλύτερη έκταση στο Καραγκούνικο ιδίωμα της Ακαρνανίας σε σχέση με τα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα είναι αυτό της κώφωσης (στένωσης ή εξασθένωσης) των άτονων /e/, /o/ και /a/ και η τροπή τους σε [i], [u] και [ä] ή [i] αντίστοιχα. Για παράδειγμα, καταγράψαμε στην περιοχή της Ακαρνανίας τα Βλαχόφωνα τοπωνύμια *Tu Ajjadiftéř* (= Στην

Αγιαδιφτέρα/Στο Νεκροταφείο) αντί *Tu Ağıadefterä, La Funtán!* (= Στην Πηγή) αντί *La Fontána* κ.λπ. Το παραπάνω φαινόμενο το αποδίδουμε κι αυτό, όπως και τα δύο προηγούμενα, σε επίδραση του ελληνικού βορειοδυτικού ιδιώματος της περιοχής.

3. Ένα ακόμη πολύ σημαντικό φωνολογικό φαινόμενο που παρατηρείται μόνο στο Βλάχικο ιδίωμα της Ακαρνανίας και όχι στα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα αλλά και γενικότερα στη Βλαχική γλώσσα, είναι η αλλοφωνία του /l/ πριν από τα φωνήεντα /a/, /o/, /i/ και /u/ αλλά και κάποια σύμφωνα (ιδιαίτερα πριν από συμφωνικά συμπλέγματα). Θεωρούμε, μάλιστα, το φωνολογικό φαινόμενο αυτό ως ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του συγκεκριμένου ιδιώματος. Όσον αφορά, λοιπόν, το φαινόμενο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως σε πολλές περιπτώσεις έχουμε είτε φωνηεντοποίηση του φθόγγου /l/, ο οποίος γίνεται πλέον ένα βραχύ (ημιφωνικό) /ɫ/ που προφέρεται συνήθως στον μισό χρόνο από τον χρόνο προφοράς του επόμενου φωνήεντος και αποκτά υπερωικό χαρακτήρα, π.χ. *la > ɫa* (= στον, στην, στο) κ.λπ., είτε πλήρη αποβολή του, π.χ. *lócɔ* (= τόπος, χώρος κ.λπ.) > *ócu* κ.ά. Θα πρέπει να αναφέρουμε εδώ ότι δεν παρατηρείται το φωνολογικό φαινόμενο αυτό, δηλαδή η αλλοφωνία του /l/, στο ελληνικό ιδίωμα της περιοχής του Ξηρομέρου, άρα δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε επίδρασή του. Ωστόσο, στο τελευταίο ιδίωμα της ελληνικής παρατηρείται μια ανάλογη συμπεριφορά (αποβολή) του φωνήματος /ɣ/ σε αρκετές λέξεις, π.χ. η λέξη παγούρι (το) προφέρεται ως παούρι κ.λπ. (Παπατρέχα, 2007: 23-24).

4. Ένα άλλο φωνολογικό φαινόμενο, το οποίο διαφοροποιεί το Καραγκούνικο ιδίωμα της Ακαρνανίας και γενικά τα βόρεια ιδιώματα από τα υπόλοιπα Βλάχικα ιδιώματα, είναι η απουσία του φωνήεντος /i/. Ενώ σε όλα τα άλλα ιδιώματα (νότια) υπάρχει το συγκεκριμένο φωνήεν, στο ιδίωμα της Ακαρνανίας απουσιάζει. Στο τελευταίο ιδίωμα, επομένως, τα φωνήεντα είναι έξι, ενώ στα άλλα ιδιώματα είναι επτά. Στο ιδίωμα της Ακαρνανίας το φώνημα /i/ έχει απορροφηθεί κυρίως από τα φωνήματα /i/, /e/ και /ä/.

5. Ένα ακόμη φωνολογικό φαινόμενο που διαφοροποιεί το ιδίωμα της Ακαρνανίας από τα νότια ιδιώματα είναι η προφορά του

φωνήματος /r/. Το /r/ στα βόρεια ιδιώματα και ιδιαίτερα στο Φρασαριώτικο προφέρεται πολλές φορές πιο έντονα κι εκτεταμένα (μακρά) σαν δύο /rr/ στη σειρά. Κάποιοι συμβολίζουν το φώνημα αυτό με δύο (rr) στη σειρά ή με το r και μια παύλα από πάνω (r̄) για να δείξουν ακριβώς αυτή τη διαφορά στην προφορά (Weigand, 2004: τόμος Β': 188-189 και Λαζάρου, 1976: 174). Όσον αφορά το συγκεκριμένο φώνημα του Φρασαριώτικου ιδιώματος, η Caragiu-Marioșeanu (1968: 48) κάνει λόγο για /r/ grasseyée (= παχύ). Προφανώς, ο συγκεκριμένος φθόγγος στο Βλάχικο ιδίωμα της Ακαρνανίας έχει επηρεαστεί από την αλβανική γλώσσα, με την οποία έχει έρθει σε επαφή, όπου απαντάται τόσο ο φθόγγος /r/ (= ρ) όσο και ο φθόγγος /rr/ (= ρ παχύ//Ομάδα καθηγητών της αλβανικής γλώσσας, 2006: 9), π.χ. ar'ë [άρ/ε] (= αγρός, χωράφι) και arr'ë [άρρ/ε] (= καρυδιά) (Ομάδα καθηγητών της αλβανικής γλώσσας, 2006: 34 και 38). Αλβανική επίδραση για το συγκεκριμένο φαινόμενο έχει υποστηρίξει και ο Weigand (ό.π.), ο οποίος, μάλιστα, αναφέρει ότι το /r/ με τον έντονο κραδασμό παρατηρείται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας κυρίως στο εσωτερικό των λέξεων και ειδικότερα, όταν αυτό βρίσκεται ανάμεσα από δύο φωνήεντα, π.χ. arrósũ (= κόκκινος), arrĩ (= έχει) κ.λπ. Ενώ, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν παρατηρείται όταν βρίσκεται δίπλα σε σύμφωνο, π.χ. trécũ (= περνώ) κ.λπ. Ο «κανόνας» αυτός του Weigand ισχύει σε γενικές γραμμές, ωστόσο η έντονη προφορά του /r/ παρατηρείται και σε άλλες θέσεις, όπως στην αρχή μιας λέξης, π.χ. Rrëhja (= ο Ψωριάρης), Rrimënu (= Ριμένος//Καραγκούνης)/Rrimëhĩ (= Ριμένοι// Καραγκούνηδες), καθώς και μεταξύ σύμφωνου και φωνήεντος, π.χ. La Trãrũ atsëu rëu (=Στη Ρεματιά αυτή/εκείνη την άσχημη, την απότομη, την επικίνδυνη//τοπωνύμιο στην περιφέρεια Γουριωτίσσης) κ.λπ.

6. Άλλο σημαντικό στοιχείο που διαφοροποιεί το Βλάχικο ιδίωμα της Ακαρνανίας ακόμη και από τα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα είναι η τάση που εμφανίζει το πρώτο για διάλυση (απλοποίηση) διάφορων συμφωνικών συμπλεγμάτων (ιδιαίτερα των δυσκολοπρόφερτων). Το φαινόμενο αυτό, αν και παρατηρείται γενικότερα στα βόρεια ιδιώματα, εν τούτοις στο ιδίωμα της Ακαρνανίας παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη έκταση. Για την απλοποίηση των συμπλεγμάτων άλλοτε αναπτύσσεται

ανάμεσά τους κάποιο φωνήεν (συνήθως το /u/, το /i/ και κάποιες φορές το /a/) άλλοτε έχουμε μετάθεση κάποιων συμφώνων. Τα συμφωνικά συμπλέγματα που συνήθως απλοποιούνται είναι τα: /ct/, /gr/, /tr/, /pr/, /fn/, /rv/, /rl/, /rn/ και /str/. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι τα συμφωνικά συμπλέγματα που απλοποιούνται περιλαμβάνουν τουλάχιστον ένα σύμφωνο υγρό ή έρρινο. Η συντριπτική πλειοψηφία περιλαμβάνει το υγρό σύμφωνο /r/ και σε μία περίπτωση περιλαμβάνεται το έρρινο σύμφωνο /n/. Έτσι οι λέξεις *ágru* (= αγρός, χωράφι), *ǵiátru* (= γιατρός) *úcu* (= δουλειά) τρέπονται αντίστοιχα σε *ágru*, *ǵiátru* και *úcu* αντίστοιχα. Η λέξη *cápra* τρέπεται σε *cápiru*, π.χ. καταγράψαμε στο χωριό Γουριώτισσα το τοπωνύμιο *La Tšitšórm a cápiru* (= Στο Μονοπάτι των κατσικιών). Η λέξη *dáφνη* τρέπεται σε *dafinã*, π.χ. καταγράψαμε παραπάνω χωριό το τοπωνύμιο *La Tirárm alí Dafinã* (= Στο Ρέμα/Στη Ρεματιά με τις Δάφνες/τα Βάγια). Η αλβανική λέξη *kënet/ë*, -a [κνέτ/-α], που σημαίνει το τέλμα, τον βάλτο, το έλος (Ομάδα καθηγητών αλβανικής γλώσσας, 2006: 281) τρέπεται σε *canëta*, π.χ. καταγράψαμε επίσης στη Γουριώτισσα το τοπωνύμιο *La Canëta* (= Στην Κανέτα/Στο Βαρκό/Στα Βαρκά). Η αλβανική λέξη *gardh*, -i [γκάρδ, -ι], που σημαίνει τον φράχτη, το περίφραγμα, την περιφράξη, το εμπόδιο, το φράγμα, το φράξιμο (Ομάδα καθηγητών αλβανικής γλώσσας, 2006: 196), η οποία σχετίζεται με τη σλαβική λέξη *gradina* που απαντάται στη σλαβική γλώσσα ως *ογραδα* [όγκραντα] και σημαίνει τον φράχτη, το περίφραγμα (Ομάδα καθηγητών σερβικής γλώσσας, 2001: 210 & 710), τρέπεται στο ιδίωμα (αλλά και σε άλλα ιδιώματα) σε *gárdu* (= κήπος) κ.λπ.

Θα πρέπει να αναφέρουμε, επίσης ότι, σε αντίθεση με το Βλάχικο ιδίωμα της Αχαρνανίας, στα νότια ιδιώματα παρατηρείται το φαινόμενο να είναι ανεκτά πολύ δύσκολα συμφωνικά συμπλέγματα -που οφείλονται κυρίως στο γεγονός της αποκοπής των φωνηέντων- τα οποία, όμως, δεν είναι ανεκτά στο ιδίωμα της Αχαρνανίας. Για παράδειγμα, στα άλλα ιδιώματα (κυρίως στα νότια) λόγω του φαινομένου της έντονης αποκοπής των φωνηέντων, όπως αναφέρθηκε, προκύπτουν οι τύποι: όπως *mcai* (= έφαγα), *ptui* (= μπόρεσα) κ.λπ. (δες στα ανώμαλα ρήματα Κατσάνης & Ντίνας, 1990: 114) στους οποίους υπάρχει ακολουθία συμφώνων (*mc*, *pt* κ.λπ.), που δεν γίνεται ανεκτή από τους ομιλητές του

ιδιώματος της Ακαρνανίας και οι τύποι απαντώνται ολοκληρωμένοι, π.χ. *mucáj, putúj* κ.λπ.

7. Μια πολύ σημαντική μορφολογική διαφορά του γλωσσικού ιδιώματος των Καραγκούνηδων έναντι των βόρειων ιδιωμάτων, κατ' επέκταση και των νότιων, είναι ο σχηματισμός του απλού μέλλοντα. Στα νότια ιδιώματα, λοιπόν, ο απλός μέλλοντας σχηματίζεται περιφραστικά με τα μόρια να (ναῖ), τα οποία προέρχονται από το ρήμα νόῖ (= θέλω), και την υποτακτική ενεστώτα, π.χ. να ή ναῖ *fúgμ* (= θα φύγω). Στα βόρεια ιδιώματα, όμως, σχηματίζεται με τον αρχαιότερο τύπο να *s' fúgμ* (= θε να φύγω/θα φύγω), δηλαδή με το μόριο να, τον τελικό σύνδεσμο *s̄* (s') και την υποτακτική ενεστώτα. Στο ιδίωμα της Ακαρνανίας, ωστόσο, ο σχηματισμός του απλού μέλλοντα διαφοροποιείται από τα παραπάνω ιδιώματα, ακόμη και από τα βόρεια, και σχηματίζεται με το μόριο *u* (= θε), τον τελικό σύνδεσμο *s̄i/s'* (= να) και την υποτακτική ενεστώτα, π.χ. *u s' fúgμ* (= θε να φύγω/θα φύγω).

Ο σχηματισμός του απλού μέλλοντα στα βόρεια ιδιώματα και φυσικά στο ιδίωμα της Ακαρνανίας έχει πολλές ομοιότητες με τον σχηματισμό του μέλλοντα της ελληνικής γλώσσας κατά την ύστερη αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, όπου -ως γνωστόν- σχηματιζόταν περιφραστικά με τη βοήθεια του ρήματος θέλω, π.χ. θε να φύγω κ.λπ. Προφανώς στη συγκεκριμένη μορφολογική διαφοροποίηση των βόρειων ιδιωμάτων και του ιδιώματος της Ακαρνανίας έχουμε επίδραση της ελληνικής γλώσσας (Μπουσμπούκη, 1982: 186). Βλέπουμε, επομένως, ότι στα νότια ιδιώματα ο τύπος να (ναῖ) και η υποτακτική ενεστώτα παραμέρισαν τις άλλες περιφράσεις, όπως ακριβώς συνέβη και στην ελληνική γλώσσα με τον τύπο θα και την υποτακτική ενεστώτα (π.χ. θα φύγω) κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, πράγμα που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Στα βόρεια ιδιώματα, ωστόσο, προφανώς λόγω της απομόνωσης των ομιλητών τους, παρέμεινε ο αρχαιότερος τύπος. Πολύ δε περισσότερο ισχύει αυτό στο ιδίωμα της Ακαρνανίας. Στο τελευταίο μάλιστα έχουμε τροπή του να (ναῖ) σε *u*, φωνολογικό φαινόμενο που χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

8. Μια πολύ σημαντική, επίσης, μορφολογική διαφορά του ιδιώματος της Ακαρνανίας, έναντι των άλλων ιδιωμάτων, είναι η κατάληξη

του δεύτερου πληθυντικού προσώπου του παρατατικού στην οριστική και την υποτακτική. Ενώ στα νότια ιδιώματα (στο συγκεκριμένο πρόσωπο του χρόνου αυτού και στις εγκλίσεις που αναφέρθηκαν) απαντάται η κατάληξη *-atsĩ* για τα ρήματα της πρώτης συζυγίας και της δεύτερης υποκατηγορίας της τέταρτης και *-ĩatsĩ* για τα ρήματα της δεύτερης, της τρίτης και της πρώτης υποκατηγορίας της τέταρτης συζυγίας (δες σχετικά Κατσάνης & Ντίνας, 1990: 77), στο ιδίωμα της Ακαρνανίας στο ίδιο πρόσωπο του παρατατικού (οριστικής και υποτακτικής) απαντώνται αντίστοιχα οι καταλήξεις *-átũ* και *-ĩátũ*, π.χ. *lucratsĩ/lucrátũ* (= δουλεύατε) // πρώτη συζυγία, *avdzĩtsĩ/avdzátũ* (= ακούγατε) // δεύτερη υποκατηγορία τέταρτης συζυγίας, *vidiatsĩ/vidĩátũ* (= βλέπατε) // δεύτερη συζυγία, *dzĩtsiatsĩ/dzĩtsiátũ* (= λέγατε) // τρίτη συζυγία, *pultiatsĩ/pultiátũ* (= πληρώνατε) // πρώτη υποκατηγορία τέταρτης συζυγίας κ.λπ. Το φαινόμενο αυτό αφορά και τους χρόνους που σχηματίζονται από τον παρατατικό (π.χ. τον μέλλοντα στο παρελθόν). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στα βοηθητικά ρήματα καθώς και τα ανώμαλα.

9. Πολλές και σημαντικές μορφολογικές και φωνολογικές διαφορές παρουσιάζει το Βλάχικο ιδίωμα της Ακαρνανίας έναντι των άλλων ιδιωμάτων και στον σχηματισμό των βοηθητικών ρημάτων, δηλαδή του *ámũ* (= έχω), του *éscũ* (= είμαι) και του *νόĩ* (= θέλω). Συγκεκριμένα, πέρα από τη διαφοροποίηση του δεύτερου πληθυντικού προσώπου του παρατατικού, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, που έχει ως αποτέλεσμα τους τύπους *ανĩátũ* (= είχατε) αντί *a(v)ĩatsĩ*, *irátũ* (= ήσαστε/ήσασταν) αντί *ĩaratsĩ/eratsĩ* και *nrĩátũ* (= θέλατε) αντί *vriatsĩ* (δες σχετικά Κατσάνης & Ντίνας, 1990: 106) έχουμε και τις παρακάτω μορφολογικές διαφοροποιήσεις (αναφέραμε μερικές και παραπάνω): α) στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του ρήματος *ámũ* (= έχω) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας ο τύπος *ámũ* (= έχουν), ενώ στο ίδιο πρόσωπο των άλλων ιδιωμάτων απαντάται ο τύπος *am* (= έχουν), β) στο τρίτο πληθυντικό του ρήματος *éscũ* (= είμαι) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας ο τύπος *séntũ* (= είναι), ενώ στο ίδιο πρόσωπο των άλλων ιδιωμάτων απαντώνται οι τύποι *suntũ/sunũ* (= έχουν), γ) στο δεύτερο ενικό του ρήματος *νόĩ* (= θέλω) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας ο τύπος *nrẽ* (= θέλεις), ενώ στο ίδιο πρόσωπο των άλλων ιδιωμάτων

απαντάται ο τύπος *neǰ* (= θέλεις), δ) στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του ρήματος *noǰ* (= θέλω) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας ο τύπος *na* (= θέλουν), ενώ στο ίδιο πρόσωπο των άλλων ιδιωμάτων απαντάται ο τύπος *noǰ* (= θέλουν).

Στα βοηθητικά ρήματα, επίσης, έχουμε και κάποιες άλλες φωνολογικές ή μορφολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ του Καραγκούνικου και των άλλων Βλάχικων ιδιωμάτων, όπως: α) στο πρώτο ενικό πρόσωπο του ρήματος *ámǰ* (= έχω) ο συγκεκριμένος τύπος απαντάται πολλές φορές στο ιδίωμα της Ακαρνανίας, ιδιαίτερα στον ρέοντα λόγο, ως *ómǰ* (= έχω), π.χ. *N' ómǰ* (= Δεν έχω) κ.λπ., β) στο ρήμα *ámǰ* (= έχω) και σε όλους τους τύπους, όπου υπάρχει, απαντάται πάντοτε το σύμφωνο /v/ στο ιδίωμα της Ακαρνανίας, π.χ. *anéǰm* (= έχουμε), *anétsǰ* (= έχετε), *anjámǰ* (= είχα/είχαμε) κ.λπ., ενώ σε κάποια από τα άλλα ιδιώματα δεν απαντάται πάντοτε αλλά κάποιες φορές αποκόπτεται ή είναι προαιρετικό ως αποτέλεσμα της έντονης αποκοπής που επικρατεί στα τελευταία, π.χ. *a(v)éǰm* (= έχουμε), *a(v)étsǰ* (= έχετε), *a(v)jáǰm* (= είχα/είχαμε) κ.λπ., γ) στο δεύτερο ενικό πρόσωπο του ρήματος *éscǰ* (= είμαι) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας συνήθως ο τύπος *ésǰ* (= είσαι) και σπανίως ο τύπος *xi* (= είσαι), αντίθετα στα άλλα ιδιώματα απαντώνται αντίστοιχα οι τύποι *esti* (= είσαι) και *hiǰ* (= είσαι)/ο τελευταίος μάλιστα είναι και ο πιο συνηθισμένος, δ) στο τρίτο ενικό πρόσωπο του ρήματος *éscǰ* (= είμαι) απαντάται στο ιδίωμα της Ακαρνανίας ο τύπος *éstǰ* (= είναι), ο οποίος όπως είδαμε παραπάνω απαντάται στο δεύτερο ενικό στα άλλα ιδιώματα, και πιο συχνά ο τύπος *i* (= είναι), ενώ στα άλλα ιδιώματα στο τρίτο ενικό πρόσωπο απαντώνται οι τύποι *iaste* και *í(e)*, οι οποίοι σημαίνουν *είναι*, ε) στον παρατατικό του ρήματος *éscǰ* (= είμαι) στο ιδίωμα της Ακαρνανίας απαντώνται μόνον οι τύποι *irámǰ* (= ήμουν/ήμασταν), *iráǰ* (= ήσουν), *irá* (= ήταν) κ.λπ., ενώ στα άλλα ιδιώματα απαντώνται αντίστοιχα οι τύποι *iarámǰ/eramǰ* (= ήμουν/ήμασταν), *iaráǰ/eráǰ* (= ήσουν), *iará/erá* (= ήταν) κ.λπ. (δες σχετικά Κατσάνης & Ντίνας, 1990: 106).

10. Μία ακόμη σημαντική μορφολογική διαφορά του Βλάχικου ιδιώματος της Ακαρνανίας έναντι των άλλων ιδιωμάτων της γλώσσας αυτής αφορά τον σχηματισμό των περιφραστικών χρόνων (παρακείμενο

και υπερσυντέλικο) καθώς και τον συντελεσμένο μέλλοντα στην παθητική φωνή. Στα άλλα ιδιώματα η παθητική φωνή σχηματίζεται κυρίως με την αυτοπαθή αντωνυμία, η οποία τίθεται πριν από το βοηθητικό ρήμα, π.χ. *ámμ avdzátă* (= έχω ακούσει//παρακείμενος ενεργητικής φωνής) - *mi ámμ adunátă* (= έχω μαζευτεί//παρακείμενος παθητικής φωνής), *avíámμ adunátă* (= είχα μαζέψει//υπερσυντέλικος ενεργητικής φωνής) - *mi avíámμ adunátă* (= είχα μαζευτεί/υπερσυντέλικος παθητικής φωνής), *u s' ámμ adunátă* (= Θα έχω μαζέψει// συντελεσμένος μέλλοντας ενεργητικής φωνής) - *u s' mi ámμ adunátă* (= θα έχω μαζευτεί//συντελεσμένος μέλλοντας παθητικής φωνής) κ.λπ. Στο ιδίωμα της Ακαρνανίας, όμως, δεν απαντάται ο συγκεκριμένος τρόπος σχηματισμού των παραπάνω χρόνων. Αντίθετα, στο συγκεκριμένο ιδίωμα για την παθητική φωνή χρησιμοποιούνται περιφράσεις που σχηματίζονται από το βοηθητικό ρήμα *éscμ* (= είμαι) και τη μετοχή του παρακειμένου στο αρσενικό γένος. Η μετοχή αυτή κλίνεται κατά τον αριθμό (ενικό και πληθυντικό), π.χ. *éscμ adunátμ* (= είμαι μαζεμένος//παρακείμενος παθητικής φωνής/πρώτο ενικό) - *xímμ adunátσi* (= είμαστε μαζεμένοι//παρακείμενος παθητικής φωνής/πρώτο πληθυντικό), *irámμ adunátμ* (= ήμουν μαζεμένος//υπερσυντέλικος παθητικής φωνής/πρώτο ενικό) - *irámμ adunátσi* (= ήμασταν μαζεμένοι//υπερσυντέλικος παθητικής φωνής/πρώτο πληθυντικό), *u s' éscμ adunátμ* (= θα είμαι μαζεμένος//συντελεσμένος μέλλοντας ενεργητικής φωνής/πρώτο ενικό) - *u s' xímμ adunátσi* (= θα είμαστε μαζεμένοι//συντελεσμένος μέλλοντας παθητικής φωνής/πρώτο πληθυντικό) κ.λπ.

11. Μία άλλη μορφολογική διαφορά ανάμεσα στο Καραγκούνικο γλωσσικό ιδίωμα της Ακαρνανίας και στα άλλα Βλάχικα ιδιώματα είναι και το γεγονός ότι κάποια επίθετα που στα άλλα ιδιώματα κατατάσσονται σε αυτά των τριών τύπων στο ιδίωμα της Ακαρνανίας εμφανίζουν τέσσερις τύπους. Δηλαδή, τα επίθετα αυτά, ενώ στα άλλα ιδιώματα έχουν έναν τύπο για το αρσενικό του ενικού και έναν τύπο για το αρσενικό του πληθυντικού καθώς και έναν τύπο για το θηλυκό του ενικού και πληθυντικού, στο ιδίωμα της Ακαρνανίας εμφανίζουν ξεχωριστό τύπο για το αρσενικό (τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό) και ξεχωριστό τύπο για το θηλυκό (τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό), π.χ. *góđμ* (= κόκκινος/αρσενικό//κόκκινο/ουδέτερο), *góđă* (=

κόκκινη/θηλυκό), *ιόξι* (= κόκκινοι/αρσενικό), *ιόσι* (= κόκκινες/θηλυκό//κόκκινα/ουδέτερο). Για το ουδέτερο ισχύει ό,τι ισχύει και στα άλλα ιδιώματα.

12. Μία ακόμη μορφολογική διαφορά ανάμεσα στο Καραγκούνικο ιδίωμα της Ακαρνανίας και στα άλλα Βλάχικα ιδιώματα είναι και το γεγονός ότι κάποια ρήματα, τα οποία στα άλλα Βλάχικα ιδιώματα κατατάσσονται στα ανώμαλα, στο ιδίωμα της Ακαρνανίας κλίνονται ομαλά. Έτσι, ενώ στα άλλα ιδιώματα (νότια) απαντώνται οι ρηματικοί τύποι *ptemɥ* (= μπορώμε), *ptetsɥ* (= μπορείτε), *ptiaɥ* (= μπορούσες) κ.λπ., στο ιδίωμα της Ακαρνανίας οι αντίστοιχοι τύποι είναι *putemɥ* (= μπορώμε), *putetsɥ* (= μπορείτε), *putiaɥ* (= μπορούσες) κ.λπ. Αυτό είναι αποτέλεσμα της έντονης αποκοπής των φωνηέντων που λαμβάνει χώρα στα νότια ιδιώματα.

13. Άλλη σημαντική διαφορά του Βλάχικου ιδιώματος της Ακαρνανίας, κυρίως σε σχέση με τα νότια, είναι η ύπαρξη στο λεξιλόγιό του πολλών λέξεων οι οποίες δεν απαντώνται στα άλλα ιδιώματα της Βλάχικης. Πολλές από αυτές τις λέξεις, επίσης, μπορεί να τις συναντήσει κανείς στο βορειοδυτικό ελληνικό ιδίωμα της περιοχής (Ξηρομερίτικο) και κάποιες από αυτές είναι αλβανικής προέλευσης, ιδιαίτερα πολλά τοπωνύμια. Σε έρευνα, μάλιστα, που πραγματοποιήσαμε σχετικά με τα τοπωνύμια της Βλάχικης περιοχής της Ακαρνανίας (Βασιλείου, 2012: 278-279) διαπιστώσαμε ότι το ποσοστό των αλβανικής προελεύσεως λέξεων στη συγκεκριμένη κατηγορία γλωσσικού υλικού ήταν περίπου 21%, το οποίο είναι τρίτο στη σειρά μετά από το αντίστοιχο ποσοστό των λέξεων λατινικής προέλευσης (περίπου 33,5%) και ελληνικής (περίπου 27,5%). Φάνηκε καθαρά, επομένως, από τη συγκεκριμένη έρευνα ότι η αλβανική γλώσσα κατατάσσεται τρίτη στη σειρά όσον αφορά τη λεξιλογική σύνθεση του τοπωνυμικού υλικού της συγκεκριμένης περιοχής. Κάτι ανάλογο συμβαίνει με τα επώνυμα καθώς και τα παρωνύμια πολλών Καραγκούνηδων κατοίκων της Ακαρνανίας (Βασιλείου, 2015: 475-640).

Το γεγονός της ύπαρξης πολλών λέξεων αλβανικής προέλευσης στο λεξιλόγιο της συγκεκριμένης γλωσσικής ομάδας δικαιολογεί απόλυτα το προσωνύμιο Αρβανιτόβλαχοι που της έχει αποδοθεί. Επίσης,

επιβεβαιώνει και τις βιβλιογραφικές πληροφορίες οι οποίες αναφέρουν ότι η γλωσσική ομάδα των Καραγκούνηδων υπήρξε κατά τους προηγούμενους αιώνες ακόμη και τρίγλωσση, με τρίτη γλώσσα την αλβανική (Αραβαντινός, 1856: 147· Κρυστάλλης, 1952, τόμος Γ': 10· Weigand, 2001, τόμος Α': 226· Heuzey, 1860: 269· Βασιλείου, 2012, 2014, 2015 & 2019: *passim*). Αρκετές από τις λέξεις αυτές μάλιστα απαντώνται, όπως αναφέρθηκε, και στο Ξηρομερίτικο ιδίωμα της περιοχής. Προφανώς έχουν εισαχθεί στο παραπάνω ιδίωμα κυρίως λόγω της επαφής του με τη γλώσσα των Καραγκούνηδων. Ωστόσο, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε αλβανική επίδραση στο ελληνικό βορειοδυτικό ιδίωμα του Ξηρομέρου, μιας και στην περιοχή μαρτυρείται η ύπαρξη κι άλλων αλβανόφωνων κατοίκων κατά τους προηγούμενους αιώνες εκτός από τους Καραγκούνηδες (Leake, 1967, vol. III: 519· Βασιλείου, 2017: 264-267).

Επίλογος

Κλείνοντας θα θέλαμε να αναφέρουμε πως μέχρι σήμερα δεν έχουν μελετηθεί ικανοποιητικά τα ιδιώματα (παραλλαγές) της Βλαχικής στον ελλαδικό χώρο ούτως ώστε να μπορούμε να σχηματίσουμε μια συνολική εικόνα για τη συγκεκριμένη γλώσσα. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο με τη μελέτη των κατά τόπους ιδιωμάτων της γλώσσας αυτής και τη δημιουργία κατόπιν του διασυστήματός της. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε η συγκεκριμένη εργασία, όσον αφορά τη μελέτη του Αρβανιτοβλάχικου γλωσσικού ιδιώματος των Ριμένων (Καραγκούνηδων) της Ακαρνανίας.

Βιβλιογραφία

- Capidan, Th. (1932) *Aromânii, dialectul aromân*, București.
- Caragiu-Marioțeanu, M. (1968) *Fonomorfologie aromân!*, București.
- Heuzey, L.-A. (1860) *Le Mont Olympe et l' Acarnanie*, Paris, Librairie de Firmin Didot Frères Fils et cie 1860.
- Kahl, Th. (2009) *Για την ταυτότητα των Βλάχων: Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*, Αθήνα, Βιβλιόραμα.
- Leake, W.-M. (1967) *Travels in northern Greece*, vol. III, Amsterdam, Adolf M. Hakkert-Publisher.
- Weigand, G. (2004) *Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι): Λαογραφία-Γλώσσα*, τόμος Β', Θεσσαλονίκη, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Weigand, G. (2001) *Οι Αρωμόνοι (Βλάχοι): Ο χώρος και οι άνθρωποι*, τόμος Α', Θεσσαλονίκη, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Αραβαντινός, Π. (1856) *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων Ελληνικών και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του Σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, τόμος πρώτος, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού.
- Βασιλείου, Α. (2019) *Οι Αρβανιτόβλαχοι (Καραγκούννηδες) της Ακαρνανίας: Από τον μύθο στην πραγματικότητα*, Αθήνα, Ηρόδοτος.
- Βασιλείου, Α. (2017) *Μικρή συμβολή στη διερεύνηση δύο σημαντικών ιστορικών ζητημάτων της μεσαιωνικής Δυτικής Στερεάς Ελλάδας: Η πόλη Αχελώος και η ομώνυμη μάχη*, *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, τόμος ΛΣΤ, Ιωάννινα: 239-272.
- Βασιλείου, Α. (2015) *Το Αρβανιτοβλάχικο (Καραγκούνικο) γλωσσικό ιδίωμα της Ακαρνανίας: Φωνολογική, λεξιλογική και μορφοσυντακτική περιγραφή*, Αθήνα, Ηρόδοτος.
- Βασιλείου, Α. (2014) *Η γλώσσα των Βλάχων (Καραγκούννηδων) της Ακαρνανίας: Καταγραφή μιας γλώσσας υπό εξαφάνιση*, *Διδακτορική Διατριβή*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

- Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών.
- Βασιλείου, Α. (2012) Τοπωνυμικό της Βλαχόφωνης (Καραγκούνικης) περιοχής της Ακαρνανίας: Γεωγραφική και Ιστορική επισκόπηση-Ιδίωμα, Αθήνα, εκδόσεις γράμμα.
- Κατσάνη, Ν. (1977) Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα: Φωνητική-Μορφολογία (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη, χ.ε.
- Κατσάνη, Ν. & Ντίνας, Κ. (1990) Γραμματική της κοινής Κουτσοβλαχικής, Θεσσαλονίκη, Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών.
- Κατσάνη, Ν. (1990) Ονομαστικό Νυμφαίου (Νέβεσκας): Ιστορική εισαγωγή-ιδίωμα, ανθρωπωνύμια-τοπωνύμια-φυτωνύμια-ζωωνύμια, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Κουκούδης, Α. (2000) Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων, τόμος Β', Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτρος.
- Κρυστάλλη, Κ. (1952) Οι Βλάχοι της Πίνδου, τόμος Γ', Αθήναι, Τυπογραφείον: Η «Νέα Μέλισσα».
- Λαζάρου, Α. (1976) Η Αρωμουνική και οι μετά της Ελληνικής σχέσεις της (Διδακτορική διατριβή) Αθήνα, εκδόσεις Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών.
- Μπουσμπούκη, Α. (1982) Το ρήμα της Αρωμουνικής: Μορφολογική ανάλυσι, διδακτορική διατριβή, Αθήνα.
- Ντίνας, Κ. (1986) Το Κουτσοβλάχικο ιδίωμα της Σαμαρίνας: Φωνολογική ανάλυση (διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη, χ.ε.
- Ομάδα καθηγητών αλβανικής γλώσσας (2006) Νέο Αλβανο-ελληνικό και Ελληνο-αλβανικό λεξικό, Αθήνα, εκδόσεις Καλοκάθη.
- Ομάδα καθηγητών σερβικής γλώσσας (2001) Νέο Σερβο-ελληνικό και Ελληνο-σερβικό λεξικό, Αθήνα, εκδόσεις Καλοκάθη.
- Παπατρέχα, Γ. (2007) Ιδιωματικό και λαογραφικό γλωσσάριο Ξηρομέρου Ακαρνανίας, Αθήνα, Έκδοση της Ένωσης Αιτωλοακαρνανών Περιστερίου «Η Έξοδος».